

Het verspreidingsonderzoek van de sprinkhanen en krekels van België

door Hendrik DEVRIESE

Abstract

The study of the distribution of Belgian *Saltatoria*. The first results of the Belgian *Saltatoria* recording scheme have been published in the "SALTATORIA BELGICA" (DEVRIESE, 1988). It is based on nearly 3500 records, primarily from the collections of the R.I.Sc.N.B. (Brussels) and the F.Sc.A.E. (Gembloux). Actually large parts of the territory are insufficiently covered. Recently a working group "SALTABEL" has been created to intensify the study of the *Saltatoria*. A new list of species is given; the status of every species is given by the codes x (native, records after 1975), i (imported) and v (no record after 1975).

Key-words: *Saltatoria*, Belgium, check-list

Résumé

L'étude de la répartition géographique des sauterelles, criquets et grillons de Belgique.

Les premiers résultats de l'étude de la répartition géographique des sauterelles, criquets et grillons de la Belgique ont été publiés récemment (DEVRIESE, 1988). L'atlas est basé sur presque 3500 données provenant principalement des collections de l'I.R.S.N.B. (Bruxelles) et de la F.Sc.A.E. (Gembloux). Le territoire belge reste très inégalement étudié, beaucoup de régions étant insuffisamment explorées.

Récemment, un groupe de travail "SALTABEL" a été formé afin d'intensifier les recherches.

Une nouvelle liste systématique est donnée; des sigles indiquent les espèces indigènes (x), importées (i) et disparues après 1975 (v).

Mots-clés: *Saltatoria*, Belgique, liste faunistique

Stand van het onderzoek

Vijf jaar geleden werd het plan opgevat de verspreiding van de Belgische Sprinkhanen en Krekels (*Saltatoria*) te bestuderen. In een eerste fase werden alle literatuurgegevens samengebracht en werden de verzamelingen van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (Brussel) en van de Faculté de Sciences Agronomiques de l'Etat (Gembloux) aan een grondige revisie onderworpen. Het resultaat van de eerste fase is te vinden in de onlangs verschenen *Saltatoria Belgica: voorlopige verspreidingsatlas van de sprinkhanen en krekels van België* (DEVRIESE, 1988). Deze atlas bevat een bibliografie en verspreidingskaarten, die bijgewerkt zijn tot 1985.

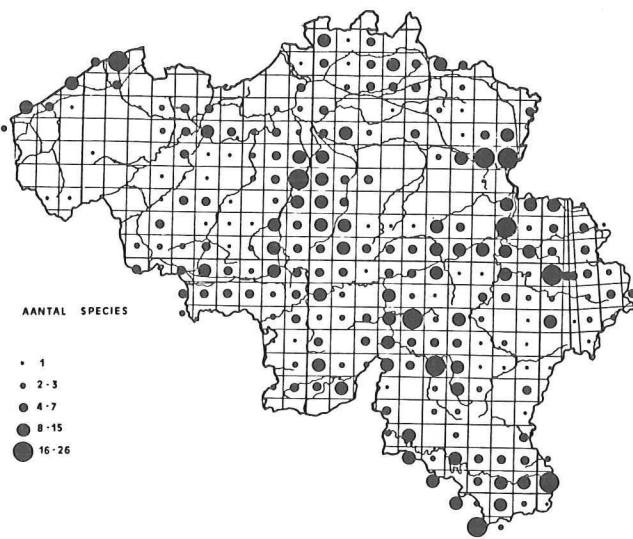
In totaal worden vijftig species besproken waarvoor collectiemateriaal of waarnemingen beschikbaar zijn,

terwijl voor twee andere species geen zekerheid bestaat of ze in België voorkomen. In totaal werden circa 3500 gegevens verwerkt, die afkomstig zijn uit bijna 250 hokken van 10x10 kilometer.

In de atlas is een kaart opgenomen, waarop het aantal species per hok is aangegeven en die hier opnieuw is overgenomen (figuur 1). Hieruit blijkt dat slechts in 10 hokken (3%) meer dan 15 species werden vastgesteld, terwijl uit meer dan 100 hokken nog geen enkele waarneming bekend is. Deze kaart dient de lezer aan te zetten tot de nodige terughoudendheid bij de interpretatie van de gegevens, aangezien het hele grondgebied op zeer ongelijke manier werd onderzocht. De praktijk leert immers dat alle hokken die degelijk onderzocht werden, minstens een vijftal verschillende soorten herbergen en meestal zelfs zeven tot vijftien. Nog geen veertig procent van de hokken in de atlas hebben echter meer dan drie species en slechts zeventien procent meer dan zeven species. De kaarten geven bijgevolg slechts een indicatie waar de verschillende species kunnen verwacht worden. Van enkele streken is nagenoeg niets bekend van de fauna: West-Vlaanderen (met uitzondering van de duinen), grote delen van Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg, het Hageland, Haspengouw en het noorden van de provincie Luxemburg.

Ongeveer een derde van de in de atlas opgenomen gegevens is afkomstig uit de periode 1976-1985. Het betreft hier vooral materiaal dat door studenten in de Faculté de Sciences Agronomiques werd samengebracht en gegevens afkomstig van excursies van personeel van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen en van mijzelf. Wanneer het aantal species per hok uit de periode 1976-1985 op een kaart wordt samengevat (figuur 2), valt op dat bijna alle gegevens afkomstig zijn uit Wallonië en uit de omgeving van Brussel. Slechts uit 20% van alle hokken zijn meer dan drie species bekend en amper 13 hokken hebben meer dan zeven species.

De zwakke bemonstering van het grondgebied komt nog beter tot uiting wanneer men het aantal waarnemingen per hok deelt door het aantal species per hok (figuur 3). Hoe meer plaatsen per hok onderzocht worden, hoe hoger deze ratio zal liggen, omdat de

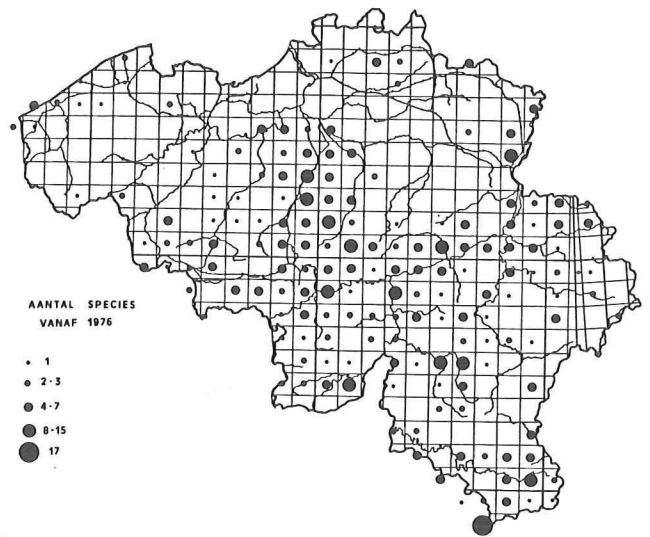

Figuur 1 Aantal species per 10x10 km-hok. Waarnemingen tot 1985.

algemene species aangetroffen worden op bijna alle plaatsen en de teller doen stijgen, terwijl de noemer evenredig minder stijgt. In slechts dertien hokken ligt deze ratio evenwel boven 2,5. Het betreft hier enkele hokken in de omgeving van Brussel en Gembloux en voorts om enkele plaatsen waar medewerkers van het K.B.I.N. of ikzelf verschillende excursies hebben gedaan. In een tweede fase van het verspreidingsonderzoek zal getracht worden het Belgisch grondgebied beter te bemonsteren. Daartoe werd de werkgroep "SALTABEL" opgericht, die tot doel heeft alle gegevens uit privéverzamelingen bijeen te brengen en alle belangstellenden te stimuleren om de fauna van nog weinig onderzochte streken te bestuderen en de gegevens ter beschikking te stellen voor de publikatie van een nieuwe atlas. Aangezien sprinkhanen en krekels een belangrijke rol kunnen spelen als indicatorsoorten voor het beheer van natuurgebieden, zullen ook ecologische studies uitgevoerd worden.

Nieuwe naamlijst van de Belgische Saltatoria

De hiernavolgende naamlijst omvat alle inheemse, uitgestorven of na 1975 geïmporteerde sprinkhanen en krekels (Saltatoria) van België. De lijst verschilt van die in de *Saltatoria Belgica* (DEVRIESE, 1988: 9-11) om verschillende redenen: vooreerst werden ook species opgenomen, waarvan recent het voorkomen in België werd vastgesteld, maar werden species, die enkel bekend zijn van vangsten door studenten van de Faculté de Sciences Agronomiques de Gembloux weggelaten. Het voorkomen van deze laatste (*Ruspolia nitidula* (SCOPOLI, 1786) te Châtelet, *Aiolopus thalassinus* (FABRICIUS, 1781) te Bohan, *Stauroderus scalaris* (FISCHER DE W., 1848) te Braine-le-Comte en Hensies, en *Euchorthippus declivus* (BRISOUT, 1848) te Casteau,

Figuur 2 Aantal species per 10x10 km-hok. Waarnemingen van de periode 1976-1985.

Tamines en St.-Hubert) dient bevestigd te worden door nieuwe vangsten. Daarnaast werd de systematiek en de nomenclatuur van HARZ (1969, 1975) niet meer gevolgd, omdat deze auteur in verscheidene gevallen afgeweken is van de nomenclatuurregels (RIDE e.a., 1985) en omdat mijn eigen opvattingen over de verwantschap van de groepen niet dezelfde is als die van deze auteur.

De afkortingen voor de status zijn:

x inheems, vastgesteld na 1975

v vastgesteld vóór 1975, vermoedelijk uitgestorven

i geïmporteerd na 1975

ORDE: SALTATORIA

Superfamilie: Gryllacridoidea

Familie: Rhaphidophoridae

Tachycines asynamorus ADELUNG, 1902 (1) i

Superfamilie: Tettigonioidea

Familie: Tettigoniidae

Subfamilie: Ephippigerinae

Ephippiger ephippiger (FIEBIG, 1784) (2) x

Subfamilie: Phaneropterinae

Phanoptera falcata (PODA, 1761) x

Barbitistes serricauda (FABRICIUS, 1798) x

Leptophyes punctatissima (BOSC, 1792) x

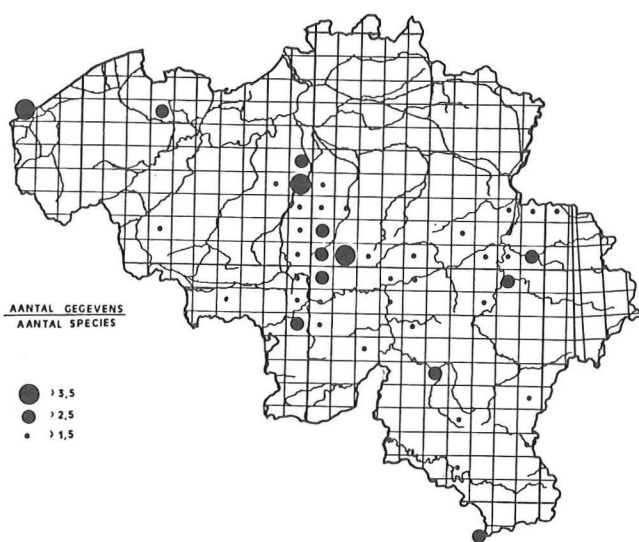
Subfamilie: Conocephalinae

Conocephalus discolor THUNBERG, 1815 x

Conocephalus dorsalis (LATREILLE, 1804) x

Subfamilie: Meconematinae

Meconema thalassinum (DEGEER, 1773) x

Figuur 3 Verhouding van het aantal waarnemingen t.o.v. het aantal species per 10x10 km-hok. Waarnemingen van de periode 1976-1985.

Subfamilie: Tettigoniinae

<i>Tettigonia cantans</i> (FUESSLY, 1775)	x
<i>Tettigonia viridissima</i> LINNAEUS, 1758	x
<i>Decticus verrucivorus</i> (LINNAEUS, 1758)	x
<i>Platycleis albopunctata</i> (GOEZE, 1778)	x
<i>Platycleis tessellata</i> (CHARPENTIER, 1825)	v
<i>Metrioptera bicolor</i> (PHILIPPI, 1830)	x
<i>Metrioptera brachyptera</i> (LINNAEUS, 1761)	x
<i>Metrioptera roeselii</i> (HAGENBACH, 1822)	x
<i>Pholidoptera griseoaptera</i> (DEGEER, 1773)	x
<i>Gampsocleis glabra</i> (HERBST, 1786)	v

Superfamilie: Grylloidea

Familie: Gryllidae

<i>Gryllus campestris</i> LINNAEUS, 1758	x
<i>Acheta domesticus</i> LINNAEUS, 1758	x
<i>Nemobius sylvestris</i> (BOSC, 1792)	x
<i>Gryllomorpha dalmatina</i> (OCSKAY, 1832)	i

Familie: Oecanthidae

<i>Oecanthus pellucens</i> (SCOPOLI, 1763)	v
--	---

Superfamilie: Gryllotalpoidea

Familie: Gryllotalpidae

<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i> (LINNAEUS, 1758)	x
---	---

Superfamilie: Tetrigoidea

Familie: Tetrigidae

<i>Tetrix bipunctata</i> (LINNAEUS, 1758) (3)	x
<i>Tetrix ceperoi</i> (BOLIVAR, 1887)	x
<i>Tetrix subulata</i> (LINNAEUS, 1758)	x
<i>Tetrix tenuicornis</i> SAHLBERG, 1893 (4)	x
<i>Tetrix undulata</i> (SOWERBY, 1806)	x

Superfamilie: Acridoidea

Familie: Acrididae

Subfamilie: Cyrtacanthacridinae

<i>Miramella alpina</i> (KOLLAR, 1833) (5)	v
<i>Calliptamus italicus</i> (LINNAEUS, 1758)	v
<i>Anacridium aegyptium</i> (LINNAEUS, 1764)	i

Subfamilie: Oedipodinae

<i>Psophus stridulus</i> (LINNAEUS, 1758)	v
<i>Locusta migratoria</i> LINNAEUS, 1758	v
<i>Oedipoda germanica</i> (LATREILLE, 1804) (6)	x
<i>Oedipoda caerulescens</i> (LINNAEUS, 1758)	x
<i>Mecostethus grossus</i> (LINNAEUS, 1758) (7)	x

Subfamilie: Gomphocerinae

<i>Chrysochraon dispar</i> (GERMAR, 1831)	x
<i>Euthystira brachyptera</i> (OCSKAY, 1826)	x
<i>Myrmeleotettix maculatus</i> (THUNBERG, 1815)	x
<i>Omocestus rufipes</i> (ZETTERSTEDT, 1821) (8)	x
<i>Omocestus viridulus</i> (LINNAEUS, 1758)	x
<i>Stenobothrus lineatus</i> (PANZER, 1796)	x
<i>Stenobothrus stigmaticus</i> (RAMBUR, 838)	x
<i>Gomphocerippus rufus</i> (LINNAEUS, 1758)	x
<i>Chorthippus albomarginatus</i> (DEGEER, 1773)	x
<i>Chorthippus biguttulus</i> (LINNAEUS, 1758)	x
<i>Chorthippus brunneus</i> (THUNBERG, 1815)	x
<i>Chorthippus dorsatus</i> (ZETTERSTEDT, 1821) (9)	x
<i>Chorthippus mollis</i> (CHARPENTIER, 1825)	x
<i>Chorthippus montanus</i> (CHARPENTIER, 1825)	x
<i>Chorthippus parallelus</i> (ZETTERSTEDT, 1821)	x
<i>Chorthippus vagans</i> (EVERSMANN, 1848)	x

(1) *Tachycines asynamorus* komt enkel voor in verwarmde serren, maar kan er zich met succes voortplanten.

(2) De systematiek van het genus *Ephippiger* is bijzonder ingewikkeld. Het is niet zeker tot welke subspecies onze inheemse soort gerekend dient te worden.

(3) Er is in de literatuur discussie over de vraag of onder *Tetrix bipunctata* één of twee soorten schuilgaan (HARZ, 1975: 40; BELLMANN, 1985: 132). Omdat er zo weinig gegevens uit België beschikbaar zijn, kon dit probleem hier nog niet onderzocht worden.

(4) *Tetrix nutans* werd geplaatst op de officiële lijst van de verworpen en ongeldige namen (OPINION 1103).

(5) Vermoedelijk betreft de vangst van *Miramella alpina* te Torgny (DEVRIESE, 1988: 37) een verwisseling van vindplaatsetiketten, aangezien het biotoop van de soort er niet voorkomt.

(6) Op 5 augustus 1984 ving R. ALEXIS te Nismes, Montagne aux Buis een wijfje van deze nieuwe soort voor België. Het exemplaar bevindt zich in de verzameling van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel.

(7) Amerikaanse en Engelse auteurs gebruiken opnieuw de naam *Stethophyma grossum* (OTTE, 1981; MARSHALL & HAES, 1988); de genera *Mecostethus* en *Stethophyma* werden in hetzelfde jaar voor dezelfde soort beschreven. Voorlopig gebruik ik de naam die reeds honderd jaar in gebruik is.

(8) Sedert geruime tijd gebruiken Britse auteurs de naam *Omocestus rufipes* in plaats van *Omocestus ventralis*. RAGGE (1986: 227) verantwoordt dit door te verwijzen naar een publikatie van VON BORCK uit 1848 waarin deze auteur koos voor *O. rufipes* (beide namen werden ingevoerd door ZETTERSTEDT, die niet beseftte dat het ging om het mannetje en het wijfje van dezelfde soort). In hetzelfde jaar heeft BRISOUT (1848: 419) evenwel de voorkeur aan *O. ventralis* gegeven, welis-

waar onder voorbehoud. Vermoedelijk is deze publicatie na die van VON BORCK verschenen, zodat voorlopig de voorkeur moet gegeven worden aan de naam *O. rufipes*.

(9) Een nieuwe vangst van *Chorthippus dorsatus* is afkomstig van Châtelet (provincie Henegouwen; T. DUYTSCHAEVER, 30.IX. 11986), doch dient bevestigd te worden.

Literatuur

BELLMANN, H., 1985. Heuschrecken: beobachten, bestimmen. Verlag Neumann - Neudamm. 210 pp.

BRISOUT DE BARNEVILLE, L., 1848. Catalogue des Acrididés qui se trouvent aux environs de Paris. *Annales de la Société Entomologique de France*, 6: 411-425.

DEVRIESE, H., 1988. Saltatoria Belgica. Voorlopige verspreidingsatlas van de sprinkhanen en krekels van België. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. 90 pp.

HARZ, K., 1969. Die Orthopteren Europas / The Orthoptera of Europe. Vol. 1. *Series Entomologica*, 5: 1-749, fig. 1-2360.

HARZ, K., 1975. Die Orthopteren Europas II / The Orthoptera of Europe II. Vol. 2. *Series Entomologica*, 11: 1-939, fig. 1- 3519.

MARSHALL, J. & HAES, E., 1988. Grasshoppers and allied insects of Great Britain and Ireland. Harley Books. 252 pp.

OPINION 1103, 1978. Suppression of nine specific names in the family Tetrigidae (Insecta, Orthoptera). *Bulletin of Zoological Nomenclature*, 34 (4): 218-221.

OTTE, D., 1981. The North American Grasshoppers. Vol. 1, Acrididae: Gomphocerinae and Acridinae. Harvard University Press. 275 pp., 76 fig.

RAGGE, D., 1986. The songs of the western European grasshoppers of the genus *Omocestus* in relation to their taxonomy (Orthoptera: Acrididae). *Bulletin of the British Museum (Natural History), Entomology series*, 53 (4): 213-249, 128 fig.

RIDE, W. e.a. (ed.), 1985. International Code of Zoological Nomenclature. 3d edition. International Trust for Zoological Nomenclature. 338 pp.

Hendrik DEVRIESE
De Ridderlaan 128
1810 WEMMEL